

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ¹

STUDY OF THE STATE AND TRANSFORMATIONS OF THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

УДК 33:378

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-19>

Вень Мінъ Мінъ

к.е.н., доцент,
Інститут менеджменту,
Гуандунського океанського університету,
Китай

Величко В.А.

д.е.н., доцент кафедри
земельного адміністрування
і геоінформаційних систем,
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Коваленко Л.Б.

к.фіз.-мат.н., доцент,
завідувач кафедри вищої математики,
Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова

Wen Mingming

School of Management,
Guangdong Ocean University

Velychko Volodymyr

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Kovalenko Lyudmila

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

У статті визначена актуальність формування та розвитку освітньої системи України, враховуючи неоднозначні трансформаційні процеси. Встановлено, що у сучасних умовах виникає необхідність створення сучасного людського капіталу, який надає можливості побудувати сучасну освітню та професійну платформу для розвитку економіки держави. Крім того, формування сучасного освітнього простору дозволяє застосувати інструментарій попередження та протидії зовнішнім і внутрішнім проблемним аспектам. Визначена необхідність використання інформаційних та інноваційних технологій у освітньому процесі для створення умов забезпечення високої зайнятості й соціального захисту, враховуючи екологічні й економічні чинники. У дослідженні вирішені завдання щодо формування напрямів та виявлення особливостей розвитку освітнього процесу. Встановлені проблемні аспекти щодо зниження чисельності студентів у вищих навчальних закладах, де реалізуються «традиційні» форми навчання. Доведена необхідність забезпечення інноваційними та інформаційними технологіями у освітній діяльності.

Ключові слова: освітній процес, кількість здобувачів освіти, індекс гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів закладів освіти, науково-педагогічні працівники, форми здобуття освіти.

The article determines the relevance of the formation and development of the educational system of Ukraine, taking into account ambiguous transformational processes. It has been established that in modern conditions there is a need to create modern human capital, which provides opportunities to build a modern educational and professional platform for the development of the state's economy. In addition, the formation of a modern educational space makes it possible to apply the tools of prevention and counteraction to external and internal problematic aspects. The necessity of using information and innovative technologies in the educational process to create conditions for ensuring high employment and social protection, taking into account environmental and economic factors, is determined. The Development Strategy of the European Union defines the scope of the educational process at the expense of obtaining a school education for 90% of schoolchildren, 40% of those obtaining a university education. At the same time, modern information and innovative technologies are used to create conditions for ensuring high employment and social protection, taking into account environmental and economic factors. The purpose of the study is to determine the directions of the development of the educational process, taking into account the transformational processes. To achieve the goal, the following tasks are solved: analysis of the state of the educational system at the current stage of economic transformations; characteristics of transformational processes affecting the development of the educational process. It has been established that by regions of Ukraine, the majority of foreign students studying in institutions of higher education are concentrated in the Mykolaiv and Odesa regions. Most of them are men. However, the foreign students admitted to study in the current year are women. In the study, the tasks related to the formation of directions and the identification of the peculiarities of the development of the educational process were solved. Problematic aspects regarding the decrease in the number of students in higher educational institutions, where "traditional" forms of education are implemented, have been identified. The need to provide innovative and information technologies in educational activities has been proven.

Key words: educational process, the number of education seekers, gender parity index among students, trainees and students of educational institutions, scientific and pedagogical workers, forms of education.

Постановка проблеми. Освітній процес є одним із важливих напрямів, що впливає на розвиток держави. Він забезпечує підготовку сучасного людського капіталу при реалізації економічних процесів та взаємовідносин. Формування сучасного освітнього простору створює умови для протидії зовнішнім і внутрішнім негативним явищам. Підготовка кадрового потенціалу на основі забезпечення ефективності освітнього процесу є важливим питанням функціонування державних інституцій. Зокрема у Стратегії розвитку Європейського Союзу визначено поле освітнього процесу за рахунок отримання шкільної освіти 90% школярів, 40% здобувачів – університетську освіту. При цьому застосовуються сучасні інформаційні

та інноваційні технології для створення умов забезпечення високої зайнятості й соціального захисту, враховуючи екологічні й економічні чинники. Поряд з цим, за останні роки спостерігаються гальмування зростання ефективності реалізації освітнього процесу, що відображається на якості підготовки кваліфікованих кадрів і стагнації економіки держави.

Отже, тема дослідження щодо аналізу стану та виокремлення особливостей трансформацій, що відбуваються у освітньому процесі є актуальною і має важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблем розвитку освітньої системи, враховуючи вплив зовнішніх і внутрішніх

¹ This article are supported by the Guangdong Philosophy and Social Sciences «13th Five Year Plan» 2020 Project (GD20XYJ10), by the project of Enhancing School with Innovation of Guangdong Ocean University's (230420023 and 120701) and by the program for scientific research start-up funds of Guangdong Ocean University (R20067), and by the Humanities and Social Sciences Research Project of Guangdong Ocean University.

чинників, займаються дослідники Биков В. Ю. [1–2], Калініна Л. М. [3], Опанасюк Ю. В. [4], Ржевська Н. І. [5], Січкаренко К. О. [6].

У наукових розробках визначені напрями та особливості освітнього процесу. Поряд з цим, залишаються невирішеними питання щодо забезпечення розвитку освіти, враховуючи вплив та особливості зовнішніх і внутрішніх чинників.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення напрямів розвитку освітнього процесу, враховуючи трансформаційні процеси.

Для досягнення поставленої мети вирішуються наступні завдання:

- аналіз стану освітньої системи на сучасному етапі економічних перетворень;
- характеристика трансформаційних процесів, що впливають на розвиток освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній процес реалізується на восьми рівнях: дошкільна, початкова, перший та другий етап середньої освіти, після середня не вища освіта, короткий цикл вищої освіти, бакалавріат, магістратура, докторантура або їх еквівалент.

Індекс гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів закладів освіти свідчить про переважачу частину чоловічої статі у більшості рівнів освіти (табл. 1).

Слід зазначити, що представлені процеси представлені у дошкільній, початковій, першому етапі середньої освіти, після-середньої не вищої та короткому циклі вищої освіти, докторантурі або її еквіваленті.

Більшість здобувачів освіти зосереджені у державних закладах освіти, проте більшість закладів мають комунальну форму власності (табл. 2).

Крім того, найбільша кількість студентів навчається за денною формою навчання. Пріоритетним напрямом отримання вищої освіти є заочна форма навчання. Поряд з цим, низький рівень дистанційної форми свідчить про недостатній рівень застосування сучасних інформаційних технологій та можливостей реалізації навичок здобувачів, які самостійно можуть вибирати освітні компоненти. Це також пов'язано із недосконалістю інформаційного та нормативно-правового забезпечення дистанційної форми навчання.

У регіональному аспекті найбільше студентів зосереджено у Дніпропетровській, Одеській і Львівській областях (табл. 3).

Поряд з цим, окрім регіонів з найбільшою кількістю студентів, розподіл їх питомої ваги розподіляється від 0,015 (Луганська та Черкаська області) до 0,051 (Вінницька). Таке розміщення чисельності студентів за регіонами корелюється з

Таблиця 1

Індекс гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів закладів освіти, відн. од. за даними

Рівні освіти за МСКО 2011	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Дошкільна освіта	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92	0,93	0,93	0,93
Початкова освіта	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,95	0,95	0,95
Перший етап середньої освіти	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96
Другий етап середньої освіти	0,79	0,82	0,81	0,88	0,88	0,88	0,89	0,89	0,91	0,92	1,01
Післясередня не вища освіта	0,62	0,63	0,61	0,70	0,67	0,68	0,70	0,69	0,67	0,66	0,52
Короткий цикл вищої освіти	0,98	0,97	0,98	0,95	0,98	0,97	0,92	0,90	0,89	0,87	0,88
Бакалаврат або його еквівалент	1,17	1,13	1,12	1,09	1,08	1,07	1,08	1,06	1,08	1,09	1,15
Магістратура або її еквівалент	1,40	1,38	1,37	1,29	1,30	1,28	1,24	1,30	1,28	1,29	1,43
Докторантура або її еквівалент	1,48	1,50	1,48	1,51	1,47	1,14	1,10	1,06	1,04	0,97	0,88

Джерело: [7]

Таблиця 2

Показники функціонування закладів освіти за даними

Показники	Усього	У тому числі засновані на власності		
		державній	комунальній	приватній та корпоративній
Кількість закладів, од	248	81	144	23
Кількість студентів – усього, осіб	282 319	195 442	62 367	24 510
у тому числі за формами навчання				
денною	251 830	173 244	58 359	20 227
вечірньою	675	-	675	-
заочною	29 807	22 195	3 333	4 279
дистанційною	4	-	-	4
екстернат	3	3	-	-
Кількість осіб, прийнятих на навчання – усього	99 101	67 963	20 263	10 875
у тому числі за формами навчання				
денною	86 808	59 433	18 693	8 682
вечірньою	254	-	254	-
заочною	12 036	8 530	1 316	2 190
дистанційною	3	-	-	3
Кількість осіб, випущених із закладів освіти – усього	75 447	51 020	17 819	6 608
у тому числі за формами навчання				
денною	64 896	43 223	16 626	5 047
вечірньою	210	-	210	-
заочною	10 341	7 797	983	1 561

Джерело: [7]

кількістю закладів освіти. Проте у деяких регіонах спостерігаються негативні тенденції, що вказує на низьку ефективність функціонування закладів освіти щодо залучення здобувачів у освітній процес (Житомирська, Харківська області).

Більшість студентів навчаються за рахунок бюджетної форми, що свідчить про значний вплив державних інституцій на освітній процес (табл. 4).

Встановлено зниження питомої ваги студентів бюджетної форми у Одеській, Закарпатській, Хмельницькій областях. Найбільша питома вага цих студентів спостерігається у Луганській, Донецькій, Сумській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Кіровоградській областях. Це, перш за все, пов'язано із можливостями надання освітніх послуг за кошти державного бюджету, особливо для регіонів, які потребують підтримки (Луганський та Донецький регіони). Заклади у деяких областях намагаються залучити кошти державного бюджету у освітній процес, враховуючи напрями та особливості своєї діяльності.

Характеристика показників навчання студентів-іноземців в закладах вищої освіти за останній навчальний рік представлено в табл. 5.

Слід зазначити, що за регіонами України більшість студентів-іноземців, що навчаються у закладах вищої освіти зосереджено у Миколаївській та Одеській областях. Більшість з них це чоловіки. Проте, тенденції до зростання прийнятих на навчання студентів-іноземців у поточному році спостерігаються щодо кількості жінок. Поряд з цим, враховуючи сучасний стан та негативні тенденції, що спостерігаються у державі, визначена динаміка до скорочення студентів-іноземців. Це знижує ефективність освітнього процесу і гальмує розвиток освітньої системи.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у результаті дослідження встановлені неоднозначні тенденції у сфері освітньої діяльності. Зокрема, знижується чисельність здобувачів, більшість з яких навчаються на денній формі. У системі здійснення освітньої діяльності реалізуються «традиційні» форми навчання: денна, вечірня, заочна. При цьому на недостатньому рівні фокусується увага на розвитку інших форм навчання. Забезпечення освітньої діяльності визначається наявністю кваліфікованого професорсько-викладацького складу, що створює умови для отримання якісної освіти.

Кількість закладів освіти та студентів за регіонами за даними

Області	Кількість закладів освіти, од.	Кількість студентів, осіб	Питома вага студентів за регіонами, відн. од.
Вінницька	11	14 447	0,051
Волинська	6	7 912	0,028
Дніпропетровська	14	25 364	0,09
Донецька	10	10 214	0,036
Житомирська	14	12 090	0,043
Закарпатська	7	7 506	0,027
Запорізька	7	13 002	0,046
Івано-Франківська	6	9 592	0,034
Київська	15	10 582	0,037
Кіровоградська	8	5 212	0,018
Луганська	6	4 251	0,015
Львівська	20	18 312	0,065
Миколаївська	8	7 188	0,025
Одеська	15	20 591	0,073
Полтавська	10	10 495	0,037
Рівненська	4	10 249	0,036
Сумська	9	10 919	0,039
Тернопільська	9	11 507	0,041
Харківська	13	9 666	0,034
Херсонська	8	7 382	0,026
Хмельницька	7	6 070	0,022
Черкаська	6	4 222	0,015
Чернівецька	11	7 041	0,025
Чернігівська	10	6 531	0,023

Джерело: [7]

Таблиця 4

Кількість студентів закладів освіти за джерелами їх фінансування за регіонами, осіб за даними

Області	Усього	У тому числі навчаються за рахунок коштів		Питома вага студентів бюджетної форми, відн. од.
		бюджету	контракту	
Вінницька	14 447	9 651	4 796	0,668
Волинська	7 912	5 206	2 706	0,658
Дніпропетровська	25 364	19 694	5 670	0,776
Донецька	10 214	8 442	1 772	0,827
Житомирська	12 090	7 284	4 806	0,602
Закарпатська	7 506	3 922	3 584	0,523
Запорізька	13 002	8 879	4 123	0,683
Івано-Франківська	9 592	7 520	2 072	0,784
Київська	10 582	7 513	3 069	0,71
Кіровоградська	5 212	4 020	1 192	0,771
Луганська	4 251	3 595	656	0,846
Львівська	18 312	12 257	6 055	0,669
Миколаївська	7 188	5 102	2 086	0,71
Одеська	20 591	10 173	10 418	0,494
Полтавська	10 495	6 944	3 551	0,662
Рівненська	10 249	7 232	3 017	0,706
Сумська	10 919	8 942	1 977	0,819
Тернопільська	11 507	7 986	3 521	0,694
Харківська	9 666	6 248	3 418	0,646
Херсонська	7 382	5 038	2 344	0,682
Хмельницька	6 070	3 217	2 853	0,53
Черкаська	4 222	2 751	1 471	0,652
Чернівецька	7 041	4 267	2 774	0,606
Чернігівська	6 531	4 479	2 052	0,686

Джерело: [7]

Таблиця 5

Характеристика показників навчання студентів-іноземців в закладах вищої освіти, осіб за даними

Області	Кількість студентів-іноземців	З них жінок	Кількість осіб, прийнятих на навчання до закладів вищої освіти	З них жінок	Кількість осіб, випущених із закладів вищої освіти	З них жінок
Україна	481	185	122	69	166	45
Вінницька	23	12	10	4	8	4
Волинська	2	2	1	1	-	-
Дніпропетровська	28	7	11	3	10	2
Донецька	8	5	5	3	1	1
Житомирська	3	3	2	2	-	-
Закарпатська	5	3	-	-	1	-
Запорізька	13	8	8	4	3	3
Івано-Франківська	3	-	1	-	-	-
Київська	7	-	5	-	2	2
Кіровоградська	1	1	2	1	1	-
Луганська	3	2	1	1	-	-
Львівська	51	20	2	1	24	2
Миколаївська	137	18	7	4	52	5
Одеська	80	38	29	17	22	9
Полтавська	7	4	1	1	1	-
Рівненська	1	1	-	-	-	-
Сумська	8	7	3	3	1	-
Тернопільська	-	-	-	-	3	-
Харківська	5	2	2	1	6	4
Херсонська	9	4	5	3	2	-
Хмельницька	2	1	1	1	2	1
Черкаська	3	2	-	-	-	-
Чернівецька	4	2	-	-	1	-
Чернігівська	8	8	6	6	1	-

Джерело: [7]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В. Ю., Кучанський О. Ю., Білощицький А. О., Андрашко Ю. В., Діхтяренко О. В., Буднік С. В. Розробка інформаційної технології комплексного оцінювання діяльності закладів вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Том 73. № 5. С. 293–306.

2. Биков В. Ю., Литвинова С. Г., Тукало С. М. Концептуальні підходи до проектування цифрового портфоліо наукових і науково-педагогічних працівників. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. № 60. С. 9–16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728525/> (дата звернення: 14.03.2023).

3. Калініна Л. М., Калініна Г. М. Факторно-критеріальна модель оцінювання ефективності інформаційного забезпечення організаційного механізму управління школою. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 11. С. 18–36.

4. Опанасюк Ю. В. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти. *Вища освіта України*. 2016. № 11. С. 49–53.

5. Ржевська А. В. Розвиток сучасної університетської освіти країн Західної Європи. *Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка*, 2011. 355 с.

6. Січкаренко К. О. Розвиток цифрових освітніх платформ та поширення цифрових компетенцій в освіті. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6792> (дата звернення: 16.03.2023).

7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2023).

REFERENCES:

1. Bykov V. Iu., Kuchanskyi O. Iu., Biloshchyt-skyi A. O., Andrashko Yu. V., Dikhtiarenko O. V., Budnik S. V. (2019) Rozrobka informatsiinoi tekhnolo-hii kompleksnoho otsiniuvannia diialnosti zakladiv vyshchoi osvity [Development of information technology for comprehensive evaluation of higher education institutions]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, no. 5, pp. 293–306.

2. Bykov V. Iu., Lytvynova S. H., Tukalo S. M. (2021) Kontseptualni pidkhody do proiektuvannia tsyfrovoho portfolio naukovykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Conceptual approaches to the design of the digital portfolio of scientific and scientific-pedagogical workers]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia*

u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy, no. 60, pp. 9–16.

3. Kalinina L. M., Kalinina H. M. (2017) Faktorno-kryterialna model otsiniuvannia efektyvnosti informatsiinoho zabezpechennia orhanizatsiinoho mekhanizmu upravlinnia shkoloiu [Factor-criterion model of evaluating the effectiveness of information support of the organizational mechanism of school management]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, no. 11, pp. 18–36.

4. Opanasiuk Yu. V. (2016) Dystantsiine navchannia yak naslidok evoliutsii tradytsiinoi systemy osvity [Distance learning as a consequence of the evolution of the traditional education system]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, no.11, pp. 49–53.

5. Rzhavska A. V. (2011) Rozvytok suchasnoi universytetskoï osvity krain Zakhidnoi Yevropy [Development of modern university education in the countries of Western Europe]. Luhansk: LNU im. T. Shevchenka, 355 p.

6. Sichkarenko K. O. (2018) Rozvytok tsyfrovyykh osvitnikh platform ta poshyrennia tsyfrovyykh kompetentsii v osviti [The development of digital educational platforms and the spread of digital competences in education]. *Elektronnyi zhurnal «Efektyvna ekonomika»*, no. 12.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>.